

БАСПАСӨЗ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНАН ХАБАР ДАҰЫНДАУДА ЕСКЕРЕТІН ЖАҰТТАР

Досан Баймолда

*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық
университеті қоғаммен байланыс
және жарнама кафедрасының аға
оқытушысы*

В статье изложены требования, предъявляемые журналистам в радиостанции «Свобода».

Рассматриваются вопросы подготовки репортажа, даются полезные советы журналисту.

In the article there are requirements to journalists who work at the radio “Liberty”.

Issues how prepare a good material for the radio from press conference are considered and given useful advises.

Журналист баспасөз конференциясынан хабар дайындаған кезінде бұнда айтылатын мәселелер көп жағдайда жарнама үшін жасалатындығын естен шығармаған жөн. Баспасөз конференциясын өткізуші жеке және қаржылық ұйымдар, түрлі компаниялар өздерінің идеяларын, көзқарастарын, өнімдерін сату үшін осындай конференциялар өткізеді. Сол үшін журналистер конференцияда айтылған нәрсеге бірден құлай сенудің орнына көбінесе күмәнмен қарап, бұған үлкен мән бере отырып, қорытынды жасауы абзал. Бұндай іс шаралар көп жағдайда аса сенгіш, не жалқау журналистерге жақсы тақырып бола алады.

Практикалық кеңес:

– Баспасөз конференциясы басталмас бұрын БАҚ өкілдеріне арнаған баспасөз баянымен жақсылап тұрып танысып алыңыз;

– Диктафонға сапалы жазып алу үшін баспасөз конференциясын өткізетін адамдарға жақынырақ жерден орын іздеңіз;

– Конференция басталған кезде, онда айтыл-

ғандарды диктафонға жаза отырып, дәптеріңізге кейбір маңызды мәлімет, деректерді түртіп қойыңыз. Бұл сізге кейін хабар дайындағанда уақытыңызды үнемдеуге қажет болады;

– Баспасөз конференциясына белгілі журналистер, БАҚ өкілдері қатысып отырғанына қарамай, өзіңізді толғандырған сұрақтар болса, оны ұялмай, қысылмай беріп үйреніңіз;

– Баспасөз конференциясының басты жаңалығы неде екендігіне көзіңізді жеткізіңіз. Сіздің бұл ойыңызбен басқа журналистер келісе ме екен, оны да сұрап біліңіз;

– Баспасөз конференциясының өтуі ақпарат тұрғысынан онша қызықты емес екендігін есте ұстаңыз. Егерде бұған дейін журналистермен кездесуден қашқақтап жүрген саяси тұлға прессконференция өткізсе, онда бұл жаңалық болып есептеледі;

– Сіз өзіңіздің осы конференцияға қатысқаныңызды тыңдарманға ұғындыра отырып, нақты қандай мәселе жөнінде айтылғанын шынайы, объективті түрдегі репортаж етіп дайындаңыз. Баспасөз конференциясына қатысатын кейбір журналистер тақырыпқа жақсы дайын еместігін көрсетеді. Әдетте олар тақырыпқа қатысы жоқ немесе арандату мақсатында сұрақтар қоятыны бар.

– Мысалы: «Азаттық» радиосының қазақ тілінде алғаш хабар таратқандығына 50 жыл толғанына орай 2003 жылы наурыз айында Алматыда, баспасөз конференциясын ұйымдастырған едік. «Ұлттық баспасөз» клубында өткен бұл баспасөз конференциясына: мәдениеттанушы Мұрат Әуезов, жазушы Герольд Белгер, дипломат Болатхан Тайжан секілді елге аттары танымалы азаматтар қатысып, «Азаттық» радиосы және оның хабарлары жөнінде өздерінің жылы лебіздерін білдірген еді.

Орайы келгенде айта кетер бір қызық жайт, сонда жиылған журналистер және бұқаралық ақпарат құралдары өкілдері арасынан қазақстандық бір басылымның қызметкері конференция өткізуші бізден «Сіздер айтыңыздаршы, сіздердің араларыңызда қанша ЦРУ-дың (АҚШ Барлау қызметі) тыңшысы бар?» – деген сұрақ қойғаны бар. Бұған біз күліп қана, арамызда ешқандай шпион жоқ деп қысқа ғана жауап қайтардық. Ал бас редакторының «сондай сұрақ қойып, оларды мұқат» деген тапсырмасын орындаймын деп өзі ұятқа қалған, тәжірибесі тым аз, жас журналист қыз баспасөз конференциясының аяқталуын күтпей, залдан шығып кетуге мәжбүр жағдайға қалды.

Сондай-ақ Қазақстандағы мемлекеттік тіл – қазақ тілінің мүшкіл жағдайы осы конферен-

циялар кезінде нақты байқалады. Қазақ тілін біле тұра, қазақша сөйлеуден ұялатын, намыстанатын банк, компания басшыларын талай рет кезіктіресіз. Олар өздерінің осы қылықтары үшін еш ұялмаса да конференцияға қатысушы сіздің жігеріңіз құм болып, жер шұқып ұялатын талай кездер кездеседі. Бір жолы Алматыдағы көп банктің бірінің басшылары өздері басқаратын банк жұмысының табысты жұмыс істегендігін БАҚ арқылы жұртшылыққа жеткізу үшін Алматыдағы «Ұлттық баспасөз» клубына журналистерді шақырды. Баспасөз мәслихатын өткізу үшін келген банк басшыларының үшеуі де қазақтар. Сөйте тұра үшеуі де есе бермей орысша сөйлеп отырды. Орыс тілді ақпарат құралы өкілдері болса өздері қызықтаған сұрақтарды беріп жатыр. «Азаттық» радиосының тілшісі ретінде қазақшасы тәуір банк басшыларының бірінен қазақша айтып беруін сұрағанымда, ол кісі бір қызарып, бір бозарып отырып қалды. Әлден соң барып көптің алдында «конференция аяқталсын, сонсоң сізге қазақша жеке айтып берейін» демесі бар ма? Өз ана тіліне деген бұндай немқұрайлылық дейміз бе жоқ әлде көзге ілмеушілік тіптен мәңгүрттікке шыдай алмай, жоқ қазір айтыңыз деп қатаң талап қойып, отырып алдым. Менің бұл талабымды конференцияға жиналғандар арасынан тек қана Би-Би-Сидің қазақ қызметінің журналисі ғана қолдады. Ал қалған орыс тілді, қазақ тілді соншама журналистерден ешкімі де үндемеді. Банк басшылары журналистерді сөзге айналдырып отырған бір сәтті пайдаланып, «қазақша» білемін деген әлгі бастықтың сөмкесін қолтығына қыса, артқы есіктен сыртқа шыға жөнелгенін көзім шалып қалды. Артынан қуатын емес қалайда сондай үлкен менеджер-басшы адамның көпшілік алдында сөз беріп алып, өз ана тіліне деген немқұрайлылық, жасқаншақтық мінез танытқан сол қылығын түсіну әрине қиын.

Төменде, Қазақстандағы сөз еркіндігі, баспасөз бостандығы мәселесіне арнап бірқатар халықаралық ұйымдардың 2008 жылдың 5 мамыр күні Алматыда өткізген баспасөз конференциясынан жасалған репортаж хабарға назар аударыңыз:

KA0505DBFreedom (Бұл хабардың Алматы бюросынан Прагадағы студияға жолданған коды) Ашылуы (модератордың оқитыны):

Халықаралық «Фридом Хаус» (Freedom House) ұйымы өткен жылы Қазақстанды сөз бостандығы жағынан әлемнің 195 мемлекеті арасынан 166-ші орында деп көрсеткен болатын. Ал, Қазақстан 2010 жылы ОБСЕ-ге төраға болу үшін өзіндегі 'БАҚ туралы' және 'Сайлау туралы' заңдарын қайта қарауға, бұл заңдарға

өзгерістер мен толықтырулар енгізу арқылы халықаралық стандартқа сай болдыруға уәде еткен ел. Дүйсенбі күні, Алматыда ЮНЕСКО ұйымының Қазақстандағы өкілдігі БҰҰ-ның Даму Бағдарламасының Қазақстандағы өкілдігімен бірлесіп Қазақстандағы сөз еркіндігі, баспасөз бостандығы мәселесіне арнап баспасөз мәслихатын өткізді.

Енді осы туралы Алматыдағы әріптесім Досан Баймолданың әзірлеген хабарын назарларыңызға ұсынамыз:

Хабардың кіріспесі – Д.Баймолда

Қазақстандағы сөз бостандығы шектеулі жағдайда деген тәуелсіз журналистер мен халықаралық ұйымдардың пікірімен ресми үкімет өкілдері келіспейді.

Қазақстан президенті жанындағы адам құқығы жөніндегі комиссияның хатшысы Тастемір Әбішев Қазақстанда сөз бостандығы бар деп есептейді. Оның айтуынша, Қазақстанның негізгі заңында, халықаралық талапқа сай, елдің әрбір азаматының ақпарат алуға құқылы екендігі көрсетілген. Сонымен бірге Т.Әбішев азаматтардың өздеріне қажетті кез келген ақпаратқа қол жеткізу құқығы жөнінде жеке заң қабылдануы қажет екенін айтады.

(Аудио: Т.Әбішев-0.40 сек).

– Қазақстандағы сөз еркіндігі, баспасөз бостандығына қатысты қандай да бір қиындықтар бар деп айту қиын, өйткені билікті ашық сынамайтын «Тасжарған», «Свобода слова» секілді тәуелсіз басылымдардың ашық түрде таралып, халық қолына баруы – бұл елдегі сөз бостандығының алғы шарттарының негізі болмақшы. Сондықтан Қазақстанда сөз бостандығы бар деп айта аламыз, – дейді Қазақстан президенті жанындағы адам құқығы жөніндегі комиссияның хатшысы Т.Әбішев.

Алайда Қазақстанда шығатын оппозициялық «Тасжарған» газетінің бас редакторы Бақытгүл Мәкімбай бұл пікірмен келіспейді.

(Аудио: Б.Мәкімбай - 0.30 сек).

– Қазақстанда сөз бостандығы, баспасөз еркіндігі мәселесін жақсы деп айтуға әлі ерте. Өйткені тәуелсіз басылымдар көптеген қиындықтарға ұшырайды, ал, осы басылымдардың журналистері үнемі бақылауда, үлкен қысым

жағдайында жүреді, – дейді оппозициялық газеттің бас редакторы.

ЮНЕСКО ұйымының Қазақстандағы бюросының жетекшісі Тарья Виртанан ханымның айтуынша, өткен жылы БҰҰ-ның адам құқығы жөніндегі жоғары комиссары Қазақстанға арнайы сапармен келіп, осындағы адам құқығы және сөз бостандығы жағдайымен танысып қайтқан соң, өзінің бағалауын жасаған болатын. Бұл бағалау бойынша Қазақстанның қазіргі қолданыстағы бұқаралық ақпарат құралдары туралы заңы халықаралық норма, талаптарға сай еместігі, заңда ақпарат құралдары үшін көптеген шектеулер мен олқылықтардың бар екендігі айтылыпты.

(Аудио: Т.Виртанан-0.30 сек).

– ЮНЕСКО ұйымы Қазақстандағы және аймақтағы басқа елдердегі сөз бостандығына қатысты жағдайды жақсарту мақсатында үкіметтік және үкіметтік емес ұйымдармен бірлесіп жұмыс істеуге дайын, – деді ЮНЕСКО ұйымының Қазақстандағы өкілі.

БҰҰ-ның Даму Бағдарламасының Қазақстандағы тұрақты өкілінің орынбасары Стеллиана Недера ханымның айтуынша, әлемнің кез-келген мемлекетіндегі азаматтық қоғамның қаншалықты деңгейде дамығандығы сол елдегі баспасөз еркіндігінің толық жағдайын көрсете алмақшы.

(Аудио: С.Недера-0.20 сек).

– Яғни, бұл екі ұғымды бір-бірінен ажыратып бөлек қарауға әсте болмайды. Сөз еркіндігі, баспасөз бостандығы азаматтық қоғамның бір маңызды бөлшегі болып табылады. Қазақстандағы сөз еркіндігі, баспасөз бостандығы мәселесіне келер болсақ, БҰҰ-ның Даму Бағдарламасы бұл мәселе бойынша соңғы жылдары қандай бір зерттеу жұмыстарын жүргізген жоқ, сондықтан бұл жөнінде қандай бір баға айту қиын, – дейді С.Недера.

Өткен жылы халықаралық «Freedom House» ұйымы әлемнің 195 еліндегі сөз бостандығы, баспасөз еркіндігі мәселесіне зерттеу жасап, сол зерттеу қорытындысы бойынша Қазақстан Тәжікстанмен бірге баспасөз еркіндігі нашар елдердің қатарында 166- орынды иеленген.

Бұл хабар 2008 жылдың мамыр айының 5-і күні «Азаттық» эфирінен берілді.

1. Ахматова Л. «Пресс-Релиз. Пресс-Конференция. Опыт Работы». - Алматы 2008.
2. Қазақстандағы PR мен БАҚ (тарихы мен тәжірибесі). - Алматы, 2005, 2006.
3. Баймолда Д. «Азаттық Радиосы: тарихы мен тәжірибесі» Алматы, 2009.
4. Инструкция по радиожурналистике. “Радио Свобода/Свободная Европа”. Прага, 2002.
5. A Half Century of Service. Radio Free Europe/Radio Liberty. Washington and Prague, 2006.
6. A Half Century of Service. Radio Free Europe/Radio Liberty. Washington and Prague, 2006.